

Dan Pokorný (1951-2017)

Michael Stigler

Na konci září 2017 se mnou měl Dan jet na seminář KIP do Krkonoš. Byl spoluzakladatelem tohoto pravidelného setkání, které mu velmi přirostlo k srdci. Bylo pro něj těžké se výpravy vzdát, ale měl silné bolesti a čekal na vyšetření. Když jsem se vracel z Čech, setkali jsme se v Ulmu a on trval na tom, že mu na zahrádce jeho oblíbené pivnice musím o semináři povyprávět. Strávili jsme spolu několik příjemných hodin, ne zcela bezstarostně, ale naprosto bez tušení, že to je nejen jeho poslední pivo se mnou, ale jeho poslední pivo vůbec. Den nato mu diagnostikovali tumor tračnicku v pokročilém stadiu, zůstal na klinice a jen o dva měsíce později, v ranních hodinách 29. listopadu, Dan zemřel.

Dan Pokorný vyrostl v Praze a již jako školák projevoval velmi samostatné myšlení. Postupně jej stále více ovlivňovala paralelní subverzní kultura spisovatelů, milovníků filmu a kabaretistů období před 68. rokem. Její vnucená upozaděnost šla výborně vstříc jeho jemnému, lživému humoru. Jako nadaný žák s rychlým chápáním si rychle opatřoval nástroje umožňující pobavený odstup od dění, které pak obratně uplatňoval. Tak dokázal později v kteroukoli denní nebo noční dobu citovat velkolepé absurdity ze života dobrého vojáka Švejka nebo Járy Cimrmana (fiktivního „největšího Čecha všech dob“). Velmi si vážil Václava Havla, kontrast s nastupujícími českými politiky pro něj byl hrozný. Jeho intelektuální zvědavost byla bezmezná, přičemž člověk, který seděl naproti němu, jej zajímal přinejmenším stejně jako vědecké téma. Když jsme se zrovna nenořili do výzkumného projektu nebo KIP, bavili jsme se rádi o střeoevropských dějinách a politice, věděl toho spoustu také o astronomii a architektuře. Při našich společných cestách na různá místa v Čechách, na Moravě nebo na Slovensku v něm vždy přicházel ke slovu tajený a rozporuplný „starý husita“, který se rád svářil s jinou jeho stránkou, které by asi odpovídal starý rakouský „c. a k. tajný rada“.

Sám prožil první silnou koupel v živoucích dějinách doby v 17 letech, když se nadšeně ztotožňoval s Pražským jarem v roce 1968. Jakkoli byl konec této krátké doby naděje již tak dost bolestný, jeho osobní situace se ještě zhoršila v letech jeho studia matematiky a jeho vysoce odborné činnosti na akademii věd, když čelil tlaku, aby byl k dispozici výzvědné službě. Ovládal sice svého Švejka více než dostatečně na to, aby unikl něčemu pro něj zcela nemyslitelnému („Ach, víte, já jsem přece ten úplně poslední, kdo by se k něčemu takovému hodil!“), ale

následující neviditelné sankce na akademii v podobě rostoucího izolování, popírání a tísně zařizované předlouhou rukou strany, jej dlouhodobě natolik skličovaly, že v něm zrálo rozhodnutí k útěku. O řadu let později, když mě slyšel mluvit o rozkladných mechanismech neoliberálního managementu, s překvapením konstatoval: „Je tomu těžké věřit, ale to jsou stejné taktické manévry, jako ty, kterými se mě tehdy komunistická strana snažila zničit na akademii!“

S Danou, jeho láskou z mládí na pražském předměstí, a s jejich třemi dětmi využili příležitosti, kterou nabízela dovolená ve Španělsku, a uprchli do Německa. Mohl se spolehnout na přátele v domovině – skálopevné ve svém přátelství jako byl on sám -, kteří mu později propašovali do Německa nejdůležitější doklady.

V Ulmu našel psychoanalyticky orientované oddělení psychoterapie, které se pod vedením Horsta Kächeleho snažilo poněkud zatuhlou situaci psychoanalytického výzkumu posunout blíže směrem k „scientific community“. Psychodynamicky orientovaná psychoterapie se jevila jako společensky stále ohroženější a bylo načase jí umožnit přístup ke společné srovnávací základně s jinými psychoterapeutickými směry, které již dávno horlivě a statisticky šikovně sbíraly doklady své účinnosti. A k tomu bylo samozřejmě potřeba statistika, který hned neztrácel rovnováhu tváří v tvář freudovsky inspirovaným výzkumným zadáním, ale jako konspirativní badatel v nové zemi byl připraven nastoupit na stejnou palubu. K tomu byl Dan Pokorný tím pravým mužem v pravou chvíli.

Když jsem se v roce 1995, po téměř dvacetileté klinické terapeutické činnosti ve Švýcarsku, ocitl v Ulmu kvůli ročnímu výzkumu, objevil jsem díky Danově angažované pionýrské spolupráci již úžasně intenzivně obdělávanou krajinu výzkumné metodiky. Americký náskok se jevil jako tiše přijatý, velmi nápomocnými vazbami byli Luborsky, Orlinsky a jiné transatlantické veličiny, v chodu byly překlady a adaptace měření vztahových vzorců, emocí, vzorců obran a sledování primárního procesu. Pracoviště se na základě realistického náhledu rozhodlo pro výzkum účinných faktorů, tedy procesový výzkum, a nikoli pro velké studie výsledků.

A přesto jsem měl během svých prvních měsíců v Ulmu pocit, že narážím na hranice toho, co lze v rámci mého hostování žádat, když jsem trval na zdůvodnění svého příchodu ze střízlivého Švýcarska přáním výzkumu a měření denních snů. Vždyť ti smělí ulmští reformovaní freudiáni

právě v krvavém potu překročili Rubikon vůči anglo-americkému výzkumnickému nadjá, a tu jim křížil cestu trpaslík s původní freudovskou zvědavostí vztaženou k tajemstvím snění.

A znovu byl Dan Pokorný tím pravým mužem pro tu chvíli. Je pochopitelné, že mezi přísnými kolegy byl zprvu jako zodpovědný statistik tím největším skeptikem, ale postupně získával převahu „husita“ v něm a začal mě povzbuzovat k formulování co nejjednodušší hypotézy účinnosti katatymních obrazů, tak aby se jejich efekty daly přímo pozorovat, a tím také zkoumat. A tak jsem dospěl k mechanistické nejlépe sledovatelné hypotéze, že totiž ve všech mechanismech Freudem popsané činnosti snu, tedy biotopu primárních procesů, bylo při díle přesunutí. Přesunutí, které také představuje základní mechanickou operaci při zhuštění a symbolizování a které má způsobit snížení úzkostného obsazení objektu, a tím zvýšení pozitivních emocí a lepší přístupnost konfliktu.

Z výsledků výzkumu, který z toho vyplynul, byl Dan natolik překvapený a nadšený, že se sám, matematik, začal v této metodě vzdělávat. Zatímco jsme dále vedli a rozpracovávali naše společná zkoumání, a přitom se nám povedlo KIP přiblížit pozornosti větší „scientific community“ díky několika mezinárodním publikacím (především „Psychotherapy Research“), Dan navštěvoval semináře, skupinovou terapii a kongresy, podporoval výzkumné projekty, angažoval se v české společnosti KIP.

Společně se nám povedlo založit v Čechách tradici svébytného speciálního semináře, který který se možná v nejlátnějším duchu KIP stavěl proti časovému tlaku klasických KIP seminářů svou filozofií pomalosti. Místo obvyklých dvou dnů zabíral celý týden a pojil se se společnými putováními a rozmanitými meziprostory. Dan mě jednou kdesi v Dánsku nadšeně vyprávěl o „univerzitě pomalosti“ ... určitě by se na ní stal rektorem, neboť neomylná, antiautoritářská, tajuplná pomalost, kterou dokázal velebit až k rozčilení (okolí), byla asi jedním z mistrovských kousků jeho života.

Tato vzdělávací akce, nazvaná podle místa prvního setkání „Seminář Kutiny“ ani po 10 letech neztratila nic ze své kreativní a experimentální vitality, i když jsme ji mezitím museli v délce trochu zkrátit. Postupně se mezi účastníky zamíchala Dana a syn Adam dělal simultánní překlady. Dan se s naším rostoucím přátelstvím a jeho angažovaností pro KIP mohl znovu více obrátit ke svým českým kořenům, a přitom získal nová nosná přátelství jako ta s Luďkem

Běťákem a Robertem Kulískem- To bylo pro mě velmi uspojitou známkou braní a dávání v našem vztahu.

Psychoterapeuti KIP Luďek a Robert, oba znamenití muzikanti a zpěváci, dokázali jinak notám nijak neholdujícího Dana vynést k netušeným výšinám ve zpěvu a tanci jeho domoviny; zřídka jsem jej viděl šťastnějšího než při těchto slavnostech trvajících po celé noci, při kterých se podávalo moravské víno dovezené v plastových nádobách od minerálky.

Zcela nepochybně to pro KIP byl šťastný okamžik, že se jejích věcí nejen chopil, ale přímo se do nich vžil statistik, metodik, myslitel a člověk jako Dan Pokorný. Považuji z a důležité však také upozornit na to, že Dan se výrazně angažoval i v různých dalších, zčásti komplementárně zúrodňovaných oblastech jako je teorie vazby (s Annou Buchheim v Innsbrucku), metodika (CCRT-LU, s Albani a Körner v Lipsku; ADU, s Hölzer v Ulmu), projevu LSD v primárním porcesu (s Krähenmann v Curychu, publikováno měsíc po jeho smri) a mnoha dalších.

Rovněž ohledně výzkumu účinnosti mohla KIP profitovat z Danova zprostředkování: z hlediska profesní politiky významný výzkum účinnosti metody započatý Wilkem a Dieterem mohl být dokončen na Danově oddělení v Ulmu (viz Weisersheim at al.)

Měl rád výuku pro studenty v Ulmu, přitom byl prvotřídním myslitelem a didaktikem schopným uvažovat napříč obory a studenti jej za to milovali. Nijak nečekaně se jeho didaktické disidentství šířilo i do vyšších rovin: na kongresu SPR (Society for Psychotherapy Research) v Římě přemluvil Roberta Kulíska a mě, abychom naše panelové vystoupení začali pěveckým vystoupením. Robert i já jsme se zděšeně chytali za hlavu, ale nic nepomohlo. Libretto měl Dan už v hlavě, podle jedné známé melodie jsme měli přezpívat rysy CCRT (vzorec centrálního vztahového konfliktu). Nacvičovali jsme až hluboko do rána. Pak se vyloupl další šedivý den Římě a naše trio se představilo před lidmi. Hlasitě jsme spustili a silně středomořské a latinoamerické publikum do té doby převážně zápasící s dřímotou bylo rázem elektrizováno, nadšeně se přidalo a entuziasticky nás oslavovalo. Těžko si představit, že by někdo z účastníků konference následně mohl nevědět, co je to CCRT.

Dan byl se svými kompetencemi velkoryse k dispozici mnoha pilotním projektům a magisterským pracem. Nakonec příliš velkoryse: svůj čas nepočítal, zapomínal, že už je zase

jednou brzy ráno, když si dával k počítači už třetí velkou láhev Coca-coly. Byl nadšeným a humanisticky inspirovaným pedagogem nových začátků, nic jej nedokázalo zadržet v rozprostírání a rozdávání jeho tvůrčích sil až do jižní Ameriky, Albánie a Běloruska. Cenu za to zaplatil z velké části sám: nedával své rodině čas, který si od něj přála; nedával si čas ani námahu na to, aby zdravě jedl; nechával smazat důležitá administrativní data, na jejichž základě by si mohl nárokovat proplacení výdajů; a svému tělu zřídka dopřál přestávku od sezení. Tělu, které mu beztoho od narození nedělalo život lehčí: jeho sluch a růst zatížilo onemocnění kostí a pojivových tkání, kvůli kterému byl při banálních nehodách náchylný ke zlomeninám.

Pro přednášku, kterou Dan pronesl, když se 7. února 2011 stal privátním docentem, si zvolil téma „Může imaginace léčit? Noční a denní sny v psychoterapii“, neboť výzkumům na poli KIP vyhradil velké místo. Ve své akademické dráze měl Dan po svém nástupu do penze v únoru 2017 vlastně pokračovat na Univerzitě Sigmunda Freuda ve Vídni, kde již po řadu let vedl mnohé výzkumné záměry a podílel se na knižní publikaci o metodách výzkumu. Mnozí na něj museli tam i jinde už čekat marně.

O víkendu před jeho smrtí jsem byl při něm v nemocnici spolu s jeho ženou Danou a dcerou Lindou. Tělesně byl Dan již těžce poznamenán, ale bylo pro nás útěšné, že jeho úsměv a humor zůstávaly stále stejné jako u Dana vitálního, jak jsme jej znávali. Žízňivý života, jak vždycky byl, mně ještě řekl: „Michaeli, podceňujete moji schopnost přežít.“

Skutečně mnohé z člověka a vědce Dana přežije. Ale s tou ztrátou je těžké se vyrovnat. S ním od nás odešel jeden z nejušlechtlejších lidí, co znám.